

NASTAVNI PLAN

Posljednja predavanja u životu moga starog profesora održavala su se jedanput na tjedan, u njegovoj kući, pokraj prozora u radnoj sobi odakle je mogao promatrati malu biljku hibiskusa kako otresa sa sebe svoje ružičasto lišće. Održavala su se utorkom. Počinjala su nakon doručka. Tema je bila Smisao života. Poučavala se na temelju životnog iskustva.

Nije bilo ocjena, ali svakog su se tjedna održavali usmeni ispiti. Na njima je trebalo ne samo odgovarati na pitanja, već i postavljati vlastita. Tu i tamo trebalo je obaviti i pokoji fizički zadatak, podići profesorovu glavu u udoban položaj na jastuku ili namjestiti naočale na hrbat njegova nosa. Poljubac na odlasku donosio je posebne bodove.

Knjige nisu bile potrebne, no predavanja su svejedno obuhvaćala mnoge teme, uključujući ljubav, posao, zajednicu, obitelj, starenje, praštanje i, napokon, smrt. Posljednje predavanje bilo je kratko; sastojalo se od samo nekoliko riječi.

Umjesto promocije upriličen je pogreb.

Premda nije postojao završni ispit, valjalo je napisati podulji referat o naučenome. Taj vam referat predstavljam ovdje.

Posljednjim predavanjima u životu moga starog profesora prisustvovao je samo jedan student.

Ja sam bio taj.

Kasno je proljeće godine 1979.; vruće, ljepljivo nedjeljno poslijepodne. Nas stotine sjedimo zajedno, bok uz bok, u redovima drvenih stolaca na sklapanje, na glavnom travnjaku kampusa. Na sebi imamo plave sintetičke toge. S nestrpljenjem slušamo otegnute govore. Nakon ceremonije bacamo kape u zrak i sada smo službeno diplomirali, kao studenti završne godine fakulteta Brandeis u gradu Walthamu, savezna država Massachusetts. Za mnoge od nas upravo je pao zastor na godine djetinjstva.

Kasnije, pronalazim Morrieja Schwartza, mog omiljenog profesora, i predstavljam ga svojim roditeljima. On je mali čovječuljak koji hoda sitnim koracima, te se čini da bi ga jak vjetar u svakom trenutku mogao podići i odnijeti nebu pod oblake. U svojoj promotorskoj togi doimlje se poput mješavine biblijskog proroka i božićnog patuljka. Ima živahne plavozelene oči, sve rjeđu srebrnkastu kosu koja mu pada na čelo, velike uši, trokutast nos i čupave prosijede obrve. Premda su mu svi zubi nakrivljeni, a donji rastu prema unutra – kao da mu ih je netko šakom stjerao u usta – kad se nasmiješi, čovjek ima osjećaj da mu je upravo ispričao najbolji vic na svijetu.

Govori mojim roditeljima kako sam dolazio na predavanja iz svih kolegija koje je ikada držao. Govori im: “Ovaj mladić vam je nešto posebno.” S nelagodom spuštam pogled. Prije odlaska, pružam svom profesoru poklon, smeđu torbu za spise s njegovim inicijalima

na prednjoj strani. Kupio sam je dan prije u trgovačkom centru. Nisam ga želio zaboraviti. Možda nisam želio da on zaboravi mene.

“Mitch, ti si jedan od onih pravih”, kaže on diveći se torbi. Zatim me grli. Viši sam od njega, pa se u njegovu zagrljaju osjećam čudno, nekako starije, kao da sam ja roditelj, a on dijete.

Pita me hoću li mu se javljati, a ja bez oklijevanja kažem: “Naravno.”

Nakon što se odmaknuo od mene, uviđam da plače.

PROGRAM RADA

Njegova je osuda na smrt stigla u ljeto 1994. Gledajući unatrag, Morrie je još davno prije toga znao da se sprema nešto gadno. Znao je to onoga dana kad se odrekao plesa.

Oduvijek je bio plesač u duši, taj moj stari profesor. Glazba nije bila važna. *Rock and roll, big band, blues*. Sve ih je volio. Zastvorio bi oči i s blaženim osmijehom na licu stao bi se kretati, praćeći neki svoj vlastiti osjećaj za ritam. Nije ga uvijek bilo lijepo gledati. S druge strane, nije morao brinuti o partnerici. Morrie je plesao sam.

Običavao je odlaziti u onu crkvu na Harvardskom trgu svake srijede navečer na nešto što se nazivalo “Slobodni ples”. Imali su tamo treptava svjetla i zvučnike s jakim basovima, a Morrie bi tumačio gomilom koju su uglavnom činili studenti, odjeven u bijelu majicu kratkih rukava i crni donji dio trenirke, s ručnikom oko vrata. Glazba koju su puštali, kakva god ona bila, bila je glazba na koju je plesao. Izvodio bi *lindy*¹ na Jimija Hendrixa. Okretao se i vrtio, mahao rukama poput dirigenta opijenog amfetaminima, sve dok mu se znoj ne bi stao slijevati niz leđa. Nitko u prostoriji nije znao da je Morrie eminentni doktor sociologije s dugogodišnjim

¹ Inačica swinga iz tridesetih godina dvadesetog stoljeća.

iskustvom sveučilišnog profesora i autor nekoliko vrlo cijenjenih knjiga. Mislili su jednostavno da je nekakav stari luđak.

Jedanput je sa sobom donio vrpca s glazbom tanga i natjerao ih da je puste preko zvučnika. Zatim je zaposjeo podij za ples, zalijećući se amo-tamo poput kakva raspaljena latinskog ljubavnika. Kad je završio, svi u mu zapljeskali. To je bio trenutak u kojem je mogao živjeti vječno.

A onda je ples prestao.

U šezdesetim je godinama obolio od astme. Počeo je teško dišati. Jednoga je dana šetao duž rijeke Charles, kad ga je hladan nalet vjetra ostavio posve bez daha. Žurno su ga odvezli u bolnicu i uštrcali mu injekciju adrenalina.

Nekoliko godina kasnije počeli su problemi s hodanjem. Na proslavi rođendana jednog prijatelja, neobjašnjivo je posrnuo. U drugoj je prilici pao niza stube u kazalištu, prestrašivši gomilicu ljudi.

“Dajte mu zraka!” povikao je netko.

Tada je već bio u sedamdesetima, pa su promrmljali “godine” i pomogli mu osoviti se na noge. Ali Morrie, koji je oduvijek bolje komunicirao sam sa sobom nego što to čini većina nas ostalih, znao je da još nešto nije kako valja. Nisu to bile samo godine. Cijelo je vrijeme osjećao umor. Nije dobro spavao. Sanjao je da umire.

Stao je obilaziti liječnike. Mnogo njih. Uzeli su mu uzorak krvi. Uzeli su mu uzorak urina. Gurnuli su mu sondu u pozadinu i pogledali mu crijeva iznutra. Naposljetku, kad ništa nisu uspjeli otkriti, jedan je liječnik odredio da mu se učini biopsija mišića, te su

uzeli komadić iz Morriejeva lista. Laboratorijski nalaz koji je uslijedio ukazivao je na poremećaj neurološke prirode, pa su Morrieja pozvali na novu seriju testova. Prigodom jednog od tih testova posjeli su ga na posebno sjedalo kroz koje su puštali električnu struju – radilo se o svojevrsnoj električnoj stolici – te su promatrali njegove neurološke reakcije.

“Ovo moramo dublje proučiti”, govorili su liječnici, nagnuti nad njegovim nalazima.

“Zašto?” upitao je Morrie. “Što je posrijedi?”

“Nismo sigurni. Vremena su vam slaba.”

Vremena su mu slaba? Što je to imalo značiti?

Napokon, jednog vrućeg i vlažnog dana u kolovozu 1994., Morrie i njegova žena, Charlotte, zaputili su se u ordinaciju specijalista neurologa koji ih je zamolio da sjednu prije nego što im priopći vijest. Morrie boluje od amiotrofične lateralne skleroze (ALS-a), od Lou Gehrigove bolesti – brutalne, nesmiljene bolesti živčanog sustava.

Nema poznatog lijeka.

“Kako sam je dobio?” upitao je Morrie.

To nitko ne zna.

“Je li smrtonosna?”

Jest.

“Znači, umrijet ću?”

Da, umrijet ćete, rekao je liječnik. Jako mi je žao.

Gotovo je dva sata sjedio s Morriejem i Charlottom, strpljivo odgovarajući na njihova pitanja. Kad su odlazili dao im je nešto

materijala o ALS-u, neke brošurice, kao da otvaraju bankovni račun. Vani je bio sunčan dan, a ljudi su gledali svoja posla. Jedna je žena trčala ubaciti novac u aparat za parkiranje. Druga je nosila vrećice s namirnicama. Charlottinom je glavom prolazilo milijun različitih misli: *Koliko nam vremena preostaje? Kako ćemo se snaći? Kako ćemo platiti račune?*

Istovremeno, moj je stari profesor bio zaprepašten neosebujnošću dana oko sebe. *Ne bi li se svijet trebao zaustaviti? Zar ne znaju što mi se dogodilo?*

No, svijet se nije zaustavio; nije uopće ništa ni primijetio, a Morrie se, slabašno povukavši prema sebi vrata automobila, osjećao kao da pada u provaliju.

Što sada? pomislio je.

I dok je moj stari profesor tragao za odgovorima, bolest ga je polako svladavala, dan za danom, tjedan za tjednom. Jednoga je jutro, vozeći unatrag, izlazio autom iz garaže, no jedva da je uspio pritisnuti kočnicu. Bio je to kraj vožnje automobilom.

Neprestano se spoticao, pa je kupio štap za hodanje. Bio je to kraj njegova hoda bez pomagala.

Redovno je odlazio u YMCA² na plivanje, no ustanovio je da se više ne može sam razodjenuti. Stoga je zaposlio svog prvog kućnog njegovatelja – studenta teologije po imenu Tony – koji mu je pomagao ući u bazen i izaći iz njega, te obući i skinuti kupaće ga-

² Young Men's Christian Association – organizacija koja u mnogim zemljama svijeta osniva hotele i sportske centre za mlade, pogotovo u velikim gradovima.

ćice. U svlačionici, drugi su se plivači pretvarali da ne bulje u nje-
ga. No, svejedno su buljili. Bio je to kraj njegove privatnosti.

U jesen 1994. Morrie je došao na brežuljkasti kampus Brandeisa kako bi održao svoj posljednji sveučilišni kolegij. Mogao je to, naravno, i ne učiniti. Sveučilište bi razumjelo. Zašto biste patili pred tolikim brojem ljudi? Ostanite kod kuće. Sredite svoje privatne poslove. Pomisao o odustajanju, međutim, Morrieju uopće nije pala na pamet.

Baš obratno; nekako je došepesao u predavaonicu, prostoriju koja mu je trideset godina bila dom. Zbog štapa, trebalo mu je neko vrijeme da stigne do stolice. Na kraju je ipak sjeo, skinuo naočale i prešao pogledom preko mladih lica koja su ga u tišini promatrala.

“Prijatelji, pretpostavljam da ste svi vi ovdje radi predavanja iz socijalne psihologije. Taj kolegij predajem već dvadeset godina, a sada prvi put mogu reći da je za vas rizično odabrati ga, budući da bolujem od smrtonosne bolesti. Možda neću poživjeti do kraja semestra.

Ukoliko vam je to problem, razumjet ću ako poželite odustati od kolegija.”

Nasmiješio se.

I to je bio kraj njegove tajne.

ALS je poput goruće svijeće: živci vam se tope i tijelo se pretvara u gomilu voska. Često počinje s nogama i polako se penje prema gore. Gubite kontrolu nad bedrenim mišićima, tako da se više ne možete držati na nogama. Gubite kontrolu nad mišićima

torza, pa više ne možete uspravno sjediti. Na samom kraju, ako ste još živi, dišete kroz cjevčicu koja vam je uglavljena u otvor na grlu, a duša vam je, posve budna, zarobljena u toj otromboljenoj ljusci, možda jedino u stanju trepnuti ili coknuti jezikom, poput nečega iz filmova znanstvene fantastike – čovjek zarobljen u vlastitu tijelu. I sve to ne traje dulje od pet godina od dana kad se bolest pojavi.

Morriejevi su liječnici pretpostavljali da mu je ostalo dvije godine života.

Morrie je znao da je ta brojka manja.

No, moj je stari profesor donio čvrstu odluku, odluku koju je počeo stvarati onoga dana kad je izašao iz liječničke ordinacije s mačem koji mu je visio iznad glave. *Hoću li se jednostavno sasušiti i nestati ili ću se potruditi da vrijeme koje mi je ostalo iskoristim na najbolji mogući način?* zapitao se.

Neće se sasušiti. Neće se stidjeti umiranja.

Umjesto toga, učinit će smrt svojim posljednjim projektom, središnjom točkom svojih dana. Budući da svi moraju umrijeti, mogao bi biti od velike koristi, zar ne? Mogao bi poslužiti za istraživanje. Udžbenik u ljudskom obličju. *Proučavajte me u mom polaganom i strpljivom skončavanju. Promatrajte što mi se događa. Učite zajedno sa mnom.*

Morrie je odlučio prijeći taj posljednji most između života i smrti i pričati o tom putovanju.

Zimski je semestar brzo prošao. Doze tableta su se povećale. Terapija je postala rutinska stvar. Medicinske sestre dolazile su u kuću raditi na Morriejevim usahlim nogama, kako bi održale mišiće aktivnima, savijajući ih naprijed-natrag, kao da crpe vodu iz bu-

nara. Jedanput na tjedan dolazili su i specijalisti za masažu kako bi ublažili neprekidnu, žestoku ukočenost koju je osjećao. Sastajao se s učiteljima meditacije, te je zatvarao oči i sužavao tok misli, sve dok mu se cijeli svijet ne bi sveo na jedan jedini dah, udisaj-izdisaj, udisaj-izdisaj.

Jednoga je dana, hodajući uz pomoć štapa, zakoračio na rubnik nogostupa i pao na cestu. Štap je zamijenjen hodalicom. Kako mu je tijelo slabjelo, odlazak u nužnik postao je pretjerano iscrpljujućim, pa je Morrie počeo mokriti u veliku staklenu posudu. Pritom se morao pridržavati za nešto, što je značilo da je netko drugi morao držati posudu koju je Morrie punio.

Većini bi zbog svega toga bilo neugodno, pogotovo u Morriejevim godinama. Ali Morrie nije bio poput većine. Kad bi ga došao posjetiti koji od bližih suradnika, rekao bi: “Slušaj, moram piškiti. Bi li mi pomogao? Je li ti to prihvatljivo?”

A oni bi često, na vlastito iznenađenje, ustanovili da jest.

Uistinu, Morrie je primao sve veću rijeku posjetilaca. Održavao je skupna sastajanja na kojima se raspravljalo o umiranju, o tome što smrt doista znači, o tome kako su je se različita društva oduvijek bojala, a da je nisu nužno razumjela. Govorio je prijateljima da ga, ako mu doista žele pomoći, ne trebaju obasipati sažaljenjem, već posjetima, telefonskim pozivima, željom da s njime podijele svoje probleme – kao što su to uvijek i činili, jer Morrie je oduvijek znao sjajno slušati.

Usprkos svemu što mu se događalo, njegov je glas ostao snažan i srdačan, a u glavi mu se rojilo milijun zamisli. Usredotočio se na to da dokaže kako riječ “umiranje” nije sinonim za riječ “beskoristan”.

Nova je godina došla i prošla. Iako to nikada nije nikome rekao, Morrie je znao da će to biti posljednja godina njegova života. Sada je već bio u invalidskim kolicima i utrkivao se s vremenom ne bi li ljudima koje je volio rekao sve one stvari koje im je želio reći. Kada je jedan njegov kolega s Brandeisa iznenada umro od srčanog udara, Morrie mu je otišao na pogreb. Kući se vratio utučen.

“Kakva šteta”, rekao je. “Svi su oni ljudi tako krasno govorili o njemu, a Irv nije uspio čuti ništa od toga.”

Morrie je imao bolju zamisao. Okrenuo je nekoliko telefonskih brojeva. Odabrao je datum. I tako mu se, jednog hladnog nedjeljnog poslijepodneva, u njegovu domu pridružila mala skupina prijatelja i rodbine kako bi prisustvovali “živućem sprovodu”. Svatko je održao govor odajući počast mom starom profesoru. Neki su plakali. Neki su se smijali. Jedna je žena pročitala pjesmu:

*“Moj dragi i dobri rođače...
tvoje bezvremensko srce
dok prolaziš kroz vrijeme, sloj po sloj,
nježna je sekvoja...”*

Morrie je plakao i smijao se zajedno s njima. I toga je dana izrekao sve one stvari koje osjećamo u srcu, a nikada ne uspijemo reći svojim voljenima. Njegov je “živućí sprovod” bio potpun uspjeh.

Osim što Morrie još nije bio mrtav.

Zapravo, najzačudniji dio njegova života tek se trebao odigrati.